

Майка Наталія Володимирівна
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільного права та
процесу Тернопільського національного
економічного університету, адвокат

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВА ГОСПОДАРСЬКОГО ВІДАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА ЛАТВІЇ ТА МОЛДОВИ

Поряд із класичними речовими правами на чуже майно в сучасній цивілістиці досить часто обговорюються права правова природа яких має спірний характер, хоча за низкою формальних ознак деякі автори відносять їх до речових прав на чуже майно. Передусім це право господарського відання, яке дісталось у спадок від радянських часів і є невідомим правовпорядкам інших розвинених країн світу.

Тому, актуальним постає дослідження правових режимів майна державних підприємств, що сьогодні є членами Європейського союзу (надалі – ЄС), зокрема Латвії, та країни, що не є членом ЄС – Молдови, з метою виявлення спеціальних режимів майна суб'єктів господарювання в сусідніх країнах та обґрунтування відповідних пропозицій щодо таких режимів в Україні.

Спочатку слід з'ясувати суть спірного правового режиму майна в Україні.

Відповідно до ст. 329 ЦК України юридична особа публічного права набуває право власності лише на те майно, що передане їй у власність. З іншого боку, ЦК України діє разом із ГК України, в якому серед речових прав згадуються право господарського відання, а майно державного унітарного підприємства перебуває у державній власності і підлягатиме закріпленню за ним на праві господарського відання чи оперативного управління (ст. 73 ГК України)¹.

¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відом. Верхов. Ради України. 2003. № 18, 19–20, 21–22. Ст. 144.

Згідно із ч. 1 ст. 136 ГК України право господарського відання є правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника. **«Обмеження правомочності»** використане як єдина ознака, що відрізняє право господарського відання від права власності. Із розуміння норм господарського законодавства, праву господарському віданні належать такі ознаки: 1) це право юридичних осіб, що провадять господарську діяльність, тобто є суб'єктами господарювання; 2) є похідним від права власності, з обмеженням повноваження розпорядження окремими видами майна згодою власника (уповноваженого органу).

Здійснюючи аналіз законодавства Молдови та Латвії, привертає увагу особливий статус, що надається суб'єктам господарювання публічного права, в тому числі й режиму їхнього майна.

Найбільш близьким за змістом правового режиму майна державних підприємств України є законодавство Молдови. Так Цивільний кодекс Республіки Молдови 2002 р. (надалі – ЦК Молдови) визначає, що юридичними особами публічного права є держава та адміністративно-територіальні одиниці, де їх повноваження здійснюють уповноважені органи відповідно до своєї компетенції (ч. 1 ст. 58 ЦК Молдови)¹. Закон Республіки Молдови «Про державне підприємство»² визначає правовим режим майна державного підприємства, який здійснює підприємницьку діяльність на основі переданого в його господарське відання державного майна. До складу майна, переданого підприємству в господарське відання, входить земельна ділянка, основні і оборотні кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства.

Натомість, у Цивільному кодексі Латвійської республіки³ (надалі – ЦК Латвії) відсутнє єдине, встановлене в нормативно-правовому акті, поняття юридичної особи публічного права та державного підприємства. Під цю категорію підприємств потрапляють як підприєм-

¹ Гражданский кодекс Республики Молдова Nr. 1107 от 06.06.2002 г. Monitorul Oficial Nr. 2002. № 82–86. Ст. 661.

² Закон о государственном предприятии Nr. 146 от 16.06.1994 г. Monitorul Oficial. № 2. 1994. Ст. 9.

³ Гражданский закон Латвийской Республики 25 мая 1993 г. URL: http://www.pravo.lv/likumi/05_4_gz.html

ства у формі акціонерних товариств із часткою держави, так і державні установи публічного права (які, в свою чергу, можуть бути наділені правоздатністю або позбавлені її).

Законодавство як Латвії, так й інших країн-членів ЄС, і виходять із того, що держава може бути учасником комерційних підприємств на загальних підставах, тобто без будь-яких привілеїв. Саме через це участь держави в комерційних підприємствах (у формах акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю) не впливає на правовий статус такого підприємства, зокрема на правовий режим майна. Таке підприємство є повноправним власником майна, переданого засновниками, і розпоряджається ним на свій розсуд. Держава в цьому випадку має право впливати на юридичну особу чи його майно тільки в межах голосування, як учасник юридичної особи (акціонер).

Порівнюючи, наведені особливості правового режиму майна державних підприємств вищевказаних країн, можемо виділити наступні спільні та відмінні ознаки.

Юридичні особи Латвії та Молдови, де їх учасником є держава – володіють майном на підставах, які певною мірою схожі з правом України (йдеться про володіння, користування і розпорядження майном у рамках цілей підприємства). Спільними рисами щодо врегулювання правового режиму майна державних підприємств наділене законодавство Молдови. ЦК Молдови, подібно ЦК України, не містить положення щодо визначення господарського відання, натомість закріплює узуфрукт, де його строк, встановлений на користь юридичної особи не може перевищувати тридцяти років. Між тим, одна з принципових ознак, за якою узуфрукт згідно з ЦК Молдови відрізняється від права власності, як раз полягає в тому, що максимальний строк, протягом якого може тривати узуфрукт, обмежений законом. Ще юристи стародавнього Риму заперечували проти можливості встановлення узуфрукта на користь муніципії, оскільки вона не може ні вмерти, ні легко втратити необхідну правоздатність. Відтак, власність для власника вічно повинна була залишатись «*nuda*» («гола»),¹ право власності втратило б значення, оскільки з нього назажди були б виключені користування та одержання плодів.

Абсолютно відмінними і наглядним в умовах адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів є правовий режим

¹ Суворов Н. С. Об юридических лицах по римскому праву. М., 2000. С. 244.

підприємств у Латвії, де державне підприємство є повноправним власником майна, переданого засновниками, і розпоряджається ним на свій розсуд. Держава в такому випадку має право впливати на юридичну особу чи його майно лише в порядку голосування, як учасник юридичної особи (акціонер).

Розглядаючи питання віднесення права повного господарського відання до речових прав на чуже майно, варто зазначити, що сучасна цивілістика в контексті відповідності нормативній моделі правового регулювання прав на чужі речі стоїть на жорсткій позиції невизнання останніх правами на чужу річ. І ця позиція, однозначно є виправданою, оскільки право господарського відання швидше є тотожним праву власності. Право власності держави на майно державного підприємства фактично не є правом власності, а є сукупністю прав учасника юридичної особи – державного підприємства.

КОНСТРУКЦІЯ РЕНТНОГО БОРГУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ ТА ЇЇ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ В УКРАЇНІ

Цивільне право Німеччини, зокрема речове право, тривалий час було й залишається взірцем для наслідування та систематики цивільних законодавств багатьох країн. Це пов'язано з тим, що кодифікації цивільного законодавства Німеччини передувала значна робота з прийняття конституції Німецької імперії 1849 р., яка об'єднала німецьке суспільство навколо ідей, проголошених французькою революцією 1789 р. та сприяла самовизначенню нового вільного та політично й економічно активного класу – буржуазії. Саме буржуазія сприяла формуванню нової національної самосвідомості німецького народу та, будучи натхненою діяльністю і працями видатних німецьких мислителів, письменників, поетів та філософів XIX ст., внесла визначальний вклад у духовну єдність і зростаючу політичну, економічну та правову цілісність німецького суспільства. Саме тому XIX ст. ознаменувалося для Німеччини небаченими кодифікаційними роботами правових норм, які були покликані викоринити непридатні феодальні пережитки та запровадити нові прогресивні форми правового регулювання, передусім земельних відносин, які б відповідали новим капіталістичним закладам розвитку цивільного обороту. Діяльність великих корпорацій та їх об'єднань диктувала необхідність змін. Все це призвело до небаченого обсягу законотворчих ініціатив. У сфері цивільного права до прийняття Німецького цивільного уложення були чинними більше 25 різних законодавств: баварське і пруське земські уло-